

Eina nuo 1988 m. spalio 28 d.

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SAJUNGOS SAVAITRAŠTIS

* 2011 m. rugpjūčio 26 d. *

Minėjome Juodojo kaspino dieną

Rugpjūčio 23-ąją minėjome Juodojo kaspino dieną ir 22-ąsias „Baltijos kelio“ metines.

Prieš 72 metus, 1939 metų rugpjūčio 23 dieną Sovietų sąjunga ir Vokietija pasirašė Molotovo-Ribentropo paktą ir jo slaptuosius protokonus, kuriais neteisėtai pasi-

dalijo Europą. Paktas panai-kino Baltijos šalių, taip pat ir Lietuvos, nepriklausomybę.

1989 metais, minėdami pakto pasirašymo 50-ąsias metines, už rankų susikibę Lietuvos, Latvijos ir Estijos piliečiai sudarė gyvą grandinę nuo Vilniaus iki Talino. „Baltijos kelyje“ dalyvavo apie du

milijonai žmonių.

Rugpjūčio 19 dieną iš Vilniaus Katedros aikštės buvo išlydėti jau 20-ąjį kartą vykusi tarptautinio estafetinio bėgimo „Baltijos kelias“ dalyviai. Bėgimas per tris Baltijos šalių sostines – nuo Vilniaus per Rygą iki Talino – truko iki sekmadienio.

Išlydėdama bėgikus Prezidentė Dalia Grybauskaitė sakė: „Gražu ir simboliška, kad ataklai lietuvių, latvių ir estų kova už laisvę minima daug valios ir ištvermės reikalaujančiu bėgimu per visas tris Baltijos valstybes.“

Juodojo kaspino dienos ir „Baltijos kelio“ metinių minėjimo proga Kauno Šv. Mykolo Arkangelo (Iglu) bažnyčioje buvo aukojamos šv. Mišios. Vytauto Didžiojo karo muziejaus sodelyje

vyko kariliono varpų muzikos koncertas ir iškilmingas minėjimas.

Minėjime kalbėjo Seimo narė, TS-LKD PKTF pirmininkė Vincė Vaidevutė Margevičienė, Seimo narys prof. Arimantas Dumčius, LPKTS Kauno filialo pirmininkas Juozas Savickas. Koncertavavo Kauno buvusių politinių kalinių ir tremtinių choras „Ilgesys“. Dalyvavo gausus būrys Kauno buvusių politinių kalinių ir tremtinių, miesto visuomenė ir svečiai.

„Tremtinio“ inf.

Minėjime kalbėjo Seimo narė, TS-LKD PKTF pirmininkė Vincė Vaidevutė Margevičienė
Zenono Šiaučiulio nuotr.

Auksutė RAMANAUSKAITĖ-SKOKAUSKIENĖ,
LR Seimo narė

Okupanto nužudyta jaunystė

Duodami priesaiką Lietuvos kariai savanoriai pasižada ginti mūsų valstybę ir jos ne-priklausomybę, negailėdami jėgų ir net gyvybés. Šiemet skaičiuojame dvidešimtajį rugpjūtį, kai Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo gynėjo, Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT) Alytaus rinktinės kario savanorio Artūro Sakalausko gyvybę nusinešė klastinga okupanto kulką. Paskutinė Lietuvos okupacijos auka Artūras Sakalauskas palaidotas Alytaus Šv. Angelų Saragų bažnyčios kapinėse šalia 1919 metais pirmojo už nepriklausomybę žuvusio Lietuvos karininko Antano Juozapavičiaus. Po mirties Artūras Sakalauskas apdovanotas Vyčio Kryžiaus pirmojo laipsnio or-

dinu, Sausio 13-osios atminimo ir Lietuvos kariuomenės kürėjų savanorių medaliais. Dvidešimtajį Lietuvos savanorio Artūro Sakalausko žūties metinių minėjimo reneginiai prasidėjo rugpjūčio 19 dieną jo gimtajame mieste – Alytuje. Rugpjūčio 21-ąją – Artūro Sakalausko žūties dieną – šio jauno žmogaus atminimas iškilmingai pagerbtas Vilniuje, kur jis paaukojo savo gyvybę, gindamas Lietuvos Parlamentą. Minėjimas pradėtas iškilmingomis šv. Mišiomis Šv. Ignoto, pagrin-dinėje Lietuvos kariuomenės, bažnyčioje. Po šv. Mišių Lietuvos Respublikos Seimo parodų galerijoje atidaryta paroda „Lietuvos laisvės gy-nimas 1991 rugpjūtį“.

(keliamas į 3 psl.)

Minėjimas prie paminklinio akmens kario savanorio Artūro Sakalausko žūties vietoje Vilniuje

Kiek mumyse idealizmo

Rugpjūčio 23-ioji mums leidžia dar kartą apmąstyti ne tik Lietuvos istorinę patirtį, bet ir jos piliečių pasirinkimą.

Lietuva 20 amžiuje patyrė ne vieną išbandymą, kai jos piliečiams reikėjo pasirinkti, su kuo jie. Su savo tauta ir jos sukurtą valstybę ar su ją niekinusiais žmonėmis, kurie pavertė savo tautiečius svetimos politikos įkaitais. Tokio apsisprendimo ir takoskyros laikotarpiais tvyrojusi moralinė įtampa, anot Algirdo Juliaus Greimo, „gimdė dvasinio ir fizinio pasipriešinimo sąjūdžius“ bei rezistentų „fundamentaliai laikyseną

prieš gyvenimą ir mirtį“.

Patriotiskumas, savigarbba, idealizmas šiems žmonėms nebuvo tušti žodžiai. Iš Laisvės kovotojų memuarų matyti, jog daugumą buvovisi jauni. Dvidešimtmeciai ir trisdešimtmeciai sudarė ir pokario rezistencinio sąjūdžio branduolį. Sie jaunuoliai net pačiomis tragiskiausiomis jų gyvenimo akimirkomis stengesi išsaugoti savigarbą ir nieku gyvu nepasiduoti. Jų sukurta rezistencinė karinė valdžia buvo vienintelė teisėta valdžia Lietuvoje, kuri bandė priešintis neteisėtai valdžiai.

(keliamas į 2 psl.)

Kiek mumyse idealizmo

(atkelta iš 1 psl.)

Kartais šie lemiamus sprendimus darė žmonės kaičiai realizmo stoka, tačiau tarp Laisvės kovotojų dominavo idealistai, kurie mažiausiai galvojo apie asmeninį saugumą. Jie jautėsi galintys kurti naują Lietuvos valstybę. Jauniesiems Laisvės kovotojams nebuvo svetimos ne tik tautos laisvės, bet ir socialinio teisingumo idėjos. Iš istorijos žinome, kad tie jauni žmonės igyvendino Lietuvos Laisvės kovos sąjūdžio tikslą – paruošti tautą demokratinės, socialiai teisingos santvarkos sukūrimui bei socialinių, ekonominių, kultūrinių reformų igyvendinimui, atkūrus nepriklausomybę". Kokia turėjo būti ant idealizmo pagrindų pastatyta valstybė, dabar galima tik spėlioti. Anot pačių Laisvės kovotojų, „kiekvienas kovotojas (...), kol jis dirba pogrindje, ligi Tėvynės išlaisvinimo meto gyvena ne sau, o Tėvynėi. Jis kaip vienuolis atsisako visko vien užsibrėžęs – arba žūti, arba iškovoti savo tautai laisvę” (iš leidinio „Partizanas”, 1950 metai).

Ir jų likimas buvo tragiskas – vertybų ir savo atsakomybės suvokimas šimtus Laisvės kovotojų pavertė kankiniais. Bet liko jų politinės programos, atsakomybės suvokimą liudijantys tekstai, straipsniai, knygos. Visa tai jaunimui gali padėti atsakyti į klausimą: ar idealizmas jau gali būti pamirštas? Ar visi turime vadovautis tik pliku politiniu pragmatizmu, net ir žinodami, kad nemenka bendrapiliečių dalis gali susivilioti apgaulingu „lengvų ir greitų sprendimų“ magija?

Manau, kad jaunimui kaip vakar, taip ir šiandien negali nerūpēti savo valstybės ateitis, jos likimas. Savo šalies niekinimas, kuris persmelkia dalį visuomenės ir politikų, permaininga ir sunki kova su korupcija, ekonominės križės metu vykės nelengvas valstybės prisikėlimas po atsakomybės stokojusio valdymo – visa tai nelengva suvokiti ir suprasti jaunam žmogui.

Atrama gali būti tas idealizmas, kuris degė Laisvės kovotojų širdyse. Istoriniai pavyzdžiai gali padėti, bet nepakeis mūsų pačių pasirinkimo ir suvokimo, kad tikslams pasiekti reikia ilgo ir sunkaus darbo. O nuolatinė idealizmo ir pragmatizmo dvikova atspindi ir toliau atsispindės mūsų veiksmuose, mūsų kasdieniame gyvenime, mūsų pasirinkimuose.

Agnė BILOTAITĖ

Amžinai jauni palikę... jūs parimot kryžiais

LPKTS Šilalės filialo narai, siekdami jamzinti už Tėvynės Lietuvos laisvę žuvusius, kalėjimuose ir tremtyje kentėjusius, priespaudos baimus išgyvenusius Šilalės krašto gyventojus, kiekvie-

Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Kęstučio motorizuoto pėstininkų bataliono karai, vadovaujami leitenanto Aurimo Dirgėlos, pasveikino ir pagerbė trimis salvėmis: už Lietuvą, už Laisvę, už visus

niam kaliniui, Vyčio Kryžiaus ordino kavalieriu, Lietuvos atgimimo istorijos metraštiniukui Albinui Kentrai už pasiaukojamą darbą buriant patriotiškai nusiteikusius žmones, Lietuvos pasiprieši-

Kryžių atidengė buvusi tremtinė Stefanija Novikienė ir LLA kovotojas, buvęs politinis kalintys ir tremtinys Antanas Rabiza

nais metais Jū atminimui stato paminklinius kryžius. Ne seniai minėjome Varsėdžių klebono, LLA įkūrėjo ir dvasinio vadovo kunigo Jono Janausko 60-ąsias žūties Solikamsko kalėjime, Permės srityje, metines. Siekiant jamzinti garbių Varsėdžių parapijos žmonių, žuvusiu kovos lauke, kalėjimuose ir tremtyje, atminimą, prie šventoriaus rugpjūčio 21 dieną atidengtas ir pašventintas paminklinis kryžius.

Varsėdžių Šv. Roko bažnyčios choras nuostabiausme pakvietė visus įsi Jungtį į bendrą maldą bažnyčioje ir šventoriuje. Šv. Mišias už žuvusius, kalėjimuose ir tremtyje jaunystę praleidusius, okupantų priespaudą Tėvynėje kentusius Lietuvos gyventojus aukojo Telšių vyskupo vicekancleris kan. Domas Gatautas, Lietuvos kariuomenės Tauragės įgulos karo kapelionas, kun. Remigijus Monstvilas, Šilalės dekanas dr. Algiris Genutis.

Paminklinį kryžių atidengė tremtinė Stefanija Novikienė ir LLA kovotojas, buvęs politinis kalintys ir tremtinys Antanas Rabiza, pašventino Telšių vyskupo vicekancleris, kan. Domas Gatautas.

Pašventintą kryžių pagerbė visi iškilmėse dalyvavę kunitai, atkurtų Lietuvos partizanų apygardų atstovai.

žuvusiuosius. Didingi Lietuvos himno garsai išsiveržė iš visų krūtinii, nuvilnijo per aikštę ir švelniai apgaubė tarp šimtamečių medžių rymančių kryžių.

LR Seimo narė Vincė Valdevutė Margevičienė neslėpė susižavėjimo mūsų kraštu. Mažyčiu tvarkingu Varsėdžių miesteliu, nuostabiai šilta Šv. Roko bažnytėle ir ne paprastai nuoširdžiai gyventojais. Ji dėkojo už praeities saugojimą ir linkėjo neužmiršti savo istorijos, kad ne liktume kaip maži vaikai.

LR krašto apsaugos ministrė Rasos Juknevičienės sveikinimus perdavė ministrės patarėjas Edvardas Strončikas. Jis supažindino ne tik su kunigo Jono Janausko veikla ir kančios keliu iki žūties, bet priminė mums visiems ir kitą garbų kunigą, dirbusį Varsėdžių parapijoje – Aleksandrą Jakutį. Drąsus ir pilietiškų Lietuvos patriotų, nebijojuši reikalauti žodžio ir tikėjimo laisvės. 1983 metais suėmus kunigą Alfonsą Svarinską, rašiusi laiškus ir reikalavimus aukščiausiai okupacinei valdžiai dėl kunigo išlaisvinimo. Edvardas Strončikas įteikė ministrės padėkas: LPKTS tarybos nariui, Šilalės filialo pirmininkės pavaduotojui Antanui Rašinskui už nuoširdų rūpestį jamzint žuvusiuosius už Lietuvos Laisvę, buvusiam politi-

nimo istorijos sklidą Lietuvos valstyje ir pasaulyje, nuoširdžią paramą jamzint žuvusiu Lietuvos partizanų atminimą.

Nuoširdų sveikinimą Šilalės rajono merui Jonui Gudauskui, LPKTS Šilalės filialo pirmininkei Teresei Ūksienei, visiems šventės dalyviams ir svečiams atsiuntė LR Seimo narė, Lietuvos partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago duktė Aukutė Ramanauskaitė-Skoauskienė.

Šilalės dekanas dr. Algiris Genutis priminė, kad per Tėvynė Lietuvą keliauja šv. Rokas, Dievo palaimą nešdanmas žmonėms.

Jis padėkojo Šilalės buvusių tremtininių organizacijai, kuri nuoširdžiai reiškiasi visuomenine Šilalės rajono gyvenime, palinkėjo sveikatos, gerų, darbingų, kūrybingų metų. Palinkėjo visiems šv. Roko palaimos.

Dim. plk. Leonas Laurinskas kvietė neužmiršti

Laisvės kovų, jų dalyvių, bet prisiminti ir tuos, kurie slaugė sužeistuosius, rūpinosi drabužiais ir maistu. Nuoširdžiai prisiminė susitikimą su kunigu Jonu Janausku, kuris negailėjo patarimų, guodė ir dvasiškai palaike kovotojus.

LLA narys Leonas Birgiela kvietė puoselėti tautiškumą ir patriotiškumą, kad pavyzdžiu būtų mūsų tautos didžiaviriai, sugebėję pasipriehinti šimteriopai gausėsnėms okupanto pajėgoms.

LPKTS atsakingojo sekretorė Onutė Tamošaitienė apdovanojo Šilalės merą Joną Gudauską ir administracijos direktoriaus pavaduotoją Verą Macienę bei gausų būri Šilalės gyventojų padėkos raštais.

Paminklinio kryžiaus autorius skulptorius Rimantas Milkintas dėkojo LPKTS Šilalės filialui už suteiktą galimybę kūriniais prisidėti prie tautos atminimo išsaugojimo.

Kartu su šventės dalyviais liaudies dainas dainavo Šilalės kultūros centro etnografinis moterų ansamblis, vadovaujamas Jolantos Kasputytės.

Šilalės rajono meras Jonas Gudauskas kalbėjo apie tautų istoriją, apie tautas, sugebantčias pašipriehinti galybėms. LPKTS Šilalės filialo pirmininkė, buvusi politinė kalinė, Šilalės rajono tarybos narė Teresė Ūksienė dėkojo visiems, kiekvieną palydėdamą švelniu žvilgsniu, džiaugėsi darbų rezultatais.

Ši šventė nebūtų įvykusi be Šilalės rajono vadovų – mero Jono Gudausko, administracijos direktoriaus pavaduotojos Veros Macienės, mero patarėjo Kęstučio Ačo nuoširdžios pagalbos. Teresė Ūksienė nuoširdžiai dėkojo Upynos seniūnijos seniūnei Stefai Kažukauskienėi ir visiems seniūnijos darbuotojams.

Buvome maloniai nustebinti Šilalės draugų iš Vokiečių Reuterstadt Stavenhagen miesto. Jie labai susidomėjo mūsų rajone pagerbiais Laisvės kovų dalyviais, puoselėjama Lietuvos istorine atmintimi, atgimimo ir išsilaisvinimo istorija. Jų su teikta finansinė parama ir nuoširdus palaikymas įkvėpia naujiems darbams.

Loreta KALNIKAITĖ

Užsiprenumeruokite „Tremtinį“

Prenumeratos indeksas – 0117.

Prenumerata kainuoja:

1 mėn. – 7 Lt, 3 mėn. – 21 Lt.

Vienas savaitraščio numeris kainuoja 1,75 Lt.

„Tremtinys“ išeina keturis kartus per mėnesį.

Prenumerata priimama „Lietuvos pašte“ iki kiekvieno mėnesio 22 dienos.

Pabaiga. Pradžia Nr. 31 (956)

„Pabaltjiečių nacizmas“

Minėtos lemingos klaidos žalą patvirtina Rygoje 2005 metų gruodžio 14 dieną susivienijimo „Už žmogaus teises vieningoje Latvijoje“ frakcijos parlamento pataipose parodytas Rusijos televizijos kompanijos „Tretilj Rim“ sukurtas dokumentinis filmas „Pabaltjiečių nacizmas“. Filme pakartojoji dar 1939 metais Maskvoje parengto agresijos scenarijaus teiginiai, būtent: Latvijos Seimas savo noru priėmė sprendimą prisijungti prie Sovietų sajungos; Raudonoji armija Latvijoje buvo sutikta su gėlėmis kaip išvaduotoja; „išvaduotojai“ nedarė jokio poveikio Latvijos politinei santvarai; Latvijos gyventojai džiaugsmingai sutiko nekenčiamą „K. Ulmanio fašistinio režimo“ nuvertimą.

Sis „taikios socialistinės revoliucijos“ scenarius buvo vienodai ir sinchroniškai taikomas visose trijose jau okupuotose Baltijos šalyse. Naftalinu trenkiančio scenarijaus naujas papurtymas rodo mėginimus atgaivinti senas imperinės Rusijos ambicijas ir pindengti karą ir genocido nusikaltimus, kuriems nėra senaties.

Totalitarinių režimų paralelės

Diktatorius ir totalitarinis režimas sudaro neįšardomą tandemą. Šios poros sąveikavimo būdų skirbtės nekei-

Pasipriešinimas agresoriui – dėsnингas ir neišvengiamas

čia esmės. Diktatorius – vienvaldis, anksčiau ar vėliau užsidedantis tariauto neklaidingumo aureolę. J. Stalinas ir A. Hitleris priskirtini tamsiausiems praėjusio amžiaus politikos veikėjams. Abu jie atsirado kaip imperinių ambicijų žaismo pasekmė.

Totalitarinis režimas neįmanomas apskritai be diktatoriaus kulto, kuris pavirsta itin žiauria, jokių prieštavimų ar nuomonų skirtumo nepripietinčia politine religija. J. Stalino ir A. Hitlerio kultų istorija verta atskirios nuodugnios studijos.

Totalitariniai režimai rėmėsi viena politine partija: Sovietų Sajungoje – komunistų, o Vokietijoje – nacional-socialistų. Abu režimai vykdė agresyvią imperinę politiką, kurios būtinoji sudėtinė dalis – genocidas. Tieki Sovietų Sajunga, tieki Vokietija turėjo pretenzijų savo kaimynams, pavyzdžiu, į lietuvių etnines žemes késinos abu.

Sovietų ir nacių nusikaltimai žmoniškumui

Totalitariniai režimai savo veiklą, kuri tarptautinės teisės kvalifikuoja kaip nusikaltimai žmoniškumui ir karą nusikaltimai, grindė pseudo

mokslynėmis teorijomis: pirmu atveju „klasių kovos“ principu, antruoju – arių rasės pranašumo. Sovietai turėjo sukūrė represinius baudžiamuosius organus: GPU, NKVD, NKGB, MVD, MGB, KGB. Nacių analogai: SA, SS, Gestapas. Ši sąrašas dar galima būtų testi.

Sovietų komunistai naikino ir represavo gyventojus savo šalyje ir užgrobtose teritorijose pagal „klasių“ požymį, prisegant pasmerktiesiems liaudies priešo, buožės, kapitalisto, buržuaus ar fašisto etiketes. Pagal rasinį požymį buvo totališkai ištremtos į Vidurinę Aziją šešios tautos: Krymo totoriai, kalmukai, karačajai, balkarai, čečenai ir ingušai. Visoje sovietų teritorijoje, taip pat užgrobtose valstybėse buvo vykdomos masinės represijos, pvz., Lietuvoje 1941–1953 metais surengti 35 trėmimai (naikinama, represuojama šviesuomenė: mokytojai, valstybės tarnautojai, ūkininkai, karininkai, šauliai...).

Vokietijos nacionalsocialistai taike represijas pagal socialinių (religiinių sekų...) ir rasinį (žydai, čigonai) požymius. Slavų, baltų tautos buvo laikomos nevisavertėmis. Tačiau naciai vokiečių tautybės gyventojams netaike masinių represijų, o bolševikinis

režimas be gailesčio žudė ir trėmė Rusijos ir dar carų laikais užkariautų teritorijų gyventojus.

Genocido technologijos

Abu okupantai buvo sukūrė ir išstobulinę gyventojų masinio naikinimo „technologiją“. Sovietijoje buvo milžiniškas GULAGas, Vokietijoje – konklagerių sistema. Buvo vykdomos masinės beginklių žmonių žudynės. Pakanka paminėti bolševikų sušaudytus lenkų karininkus (apie 24 tūkst.) Katynėje, skerdynes Rainių miškelyje ir Pravieniškėse arba nacių mirties fabrikus Osvencime, Dachau...

Abu okupantai, pamindami tautų apsisprendimo teisę, neigė lietuvių tautos siekį atkurti demokratinės Lietuvos Respublikos nepriklausomybę iki pat Antrojo pasaulinio karo formalios pabaigos. Abu totalitariniai komunistų ir nacionalsocialistų režimai buvo iš esmės antihumanisti, keliantys grėsmę visai civilizuotai žmonijai. Režimų kėslų, metodų, priemonių ir ideologijų bendrybės išryškina nusikalstamą jų prigimtį. Skirbtės tik paryškina nacionalių tradicijų įtaką bendrybėms. Nusikalstamų režimų istorija patvirtino seną tiesą – visuomenė, nepradarusi tautinės savivokos, priešinasi pavergejams, siekia išsviadavimo ir gina nepriklausomybę. Lietuvos, kaip ir kitų nedidelių tautų, pavyzdžiu čečenė, istorija liudija Laisvės kovų teisumą.

Edmundas SIMANAITIS

(atkelta iš 1 psl.)

Vėliau LR Seimo Kovo 11-osios salėje surengtas iškilmingas minėjimas – diskusija „1991 metų rugpjūčio pučas ir jo žlugimas Maskvoje, prisdėjės prie atkurtos Lietuvos Nepriklausomybės pripažinimo“. Vakare, prie paminklinio akmens kario savanorio Artūro Sakalauskė žūties vietoje, vyko iškilminga pagerbimo ceremonija, po kurios savanorio artimieji ir minėjimo dalyviai dalijosi prisiminimais apie to meto įvykius, Lietuvos Respublikos Seimo I rūmuose vykioje atminimo vakaronėje.

Minėjimo renginiuose dalyvavo Europos parlamento narys, buvęs Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo vadovas profesorius Vytautas Landsbergis, Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius, Krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė, Lietuvos Respublikos Seimo nariai, Lietuvos Respublikos kariuomenės vadas generolas majoras Arvydas Pocius, Artūro Sakalauskės tėveliai Genovaitė ir Pranas Sakalauskas, visuomeninių organizacijų atstovai, kiti garbūs svečiai.

A. Sakalauskas gimė 1963 metų spalio 22 dieną Alytuje. Nuo vaikystės mėgo klausytis savo senelio, 1919 metų Lietuvos savanorio Antano Letkauskės prisiminimų apie to laikotarpio Lietuvą, skaityti senelio bibliotekoje esančią sovietų uždraustą tarpukario Lietuvos literatūrą. Galbūt tai dar paauglysteje ir paskatinė ryžtis išreikštė savo pilietinę poziciją. Artūro mama Genovaitė Sakalauskienė prisimena: „Besimokant šeštoje ar septintoje klasėje, į namus atėjo auklėtojas ir papasakojo, kad vasario 16-ają, Artūras su dvemis klasės draugais bu-

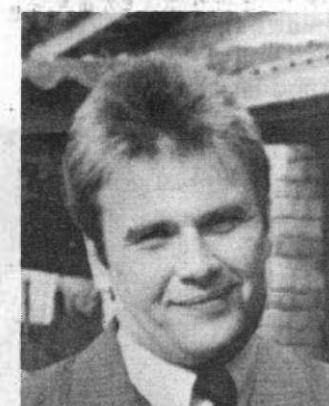
vo pastebėtas mokykloje klijuojantis trispalves vėliavėles ir raštelius „Už laisvą Lietuvą“ ant kabinetų durų. Mokyklos direktorius ponas Baublys, nenorėdamas rizikuoti savo karjera, „išpūtė“ tą įvykį ir apie mokinį poelgi žinias perdaivė Alytaus milicijos vaikų kambario poskyriui. Artūras, aš ir yras buvome iškviesti į miliciją.“ Po šio įvykio A. Sakalauskas, pagal tuometinę tvarką, buvo ištrauktas į „Nepilnamečių nusikaltėlių išskaitą“.

Baigę Alytaus 5-ają vidurinę mokyklą, A. Sakalauskas bandė stoti į Žemės ūkio akademiją, tačiau pritrūko pušės stojoamojo balo, tad metalo apdirbėjo-surinkėjo specialybę įgijo Alytaus 9-oje proftechninėje mokykloje. Iš pradžių dirbo šaltkalvių-surinkėju, vėliau – statybininku.

1991 metų sausį Sovietų sajungai karine jėga bandant nuversti teisėtą Lietuvos valdžią, Artūras važiuodavo budėti į Vilnių, Kauną, Juragius, Sitkūnus. Po Sausio 13-osios Alytuje pradėjo kurtis Alytaus savanorių rinktinė (dabar – Krašto Apsaugos Savanorių Pajėgų Dainavos 1-oji rinktinė). A. Sakalauskas aktyviai išitraukė į rinktinės darbą. Vienas jo draugų prisimena, kad paklaustas kodėl stoją į savanorius, Artūras atsakė, jog taip nurodė širdis. Jis su dideliu užsidegimu lankė SKAT užsiemimus,

treniruotes, uoliai vykdė užduotis.

1991 metų rugpjūčio 19-osios ankstų rytą Maskvoje prasidėjo ginkluotas komunistinių perversmas. Tą pačią dieną trumpam aplankės tuo metu ligoniene gulėjusių mama, A. Sakalauskas kartu su kitais rinktinės nariais išvyko į Vilnių. Per kelias dienas įtampa atslūgo, jautėsi džiugios nuotaikos, nes buvo matyt, kad pučas Maskvoje žlunga. Kaip prisimena Artūro mokyklos laikų draugas, savanoris Igoris Kve-

Paskutinė Lietuvos okupacijos auka Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo gynėjas karys savanoris Artūras Sakalauskas

deravičius, tuo metu kartu budėjęs Vilniuje, pavojaus niekas nenujautė: „1991 metų rugpjūčio 21 dieną budėjimą baigėme apie 18 valandą. Nuėjome pasistiprinti ir grįžome prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Buvo tylus gražus vakaras, ir niekas net nenujautė gresiančios nelaimės. Artūras tada pasiūlė nueiti į 1-ą postą. Mes nuėjome. Ten snerkėjomės su tuo metu budėjusiais kariais. Buvo apie pusę vienuolikos vakaro. Pakelė užtvarą kariai praleido kažkurio deputato automobilį, o paskui jis dideliu greičiu pravažiavo milicijos „uazikai“. Iš pradžių nieko nė nesupratome. Tik paskui paramėme, kad jis nudažytas geltona spalva su mėlynomis juostomis. Ant jo šonų buvo užrašas „MILICIJA“. Kažkuris riktelėjo, kad tai „omonas“ ir nuleido užtvarą. Tada mes su Ar-

tūru perbėgome į kitą užtvaros pusę ir pradėjome ridenti ant kelio ežių suvirintus iš storos armatūros ir geležinkelio bėgių. Tada aš Artūrui pasakiau: „Eime, jau baigėme“, o jis atsakė: „Tuoj eisime“. Aš nuėjau į mūsų pusę padėti ten buvusiems. Tada pasirodė tas „Uazikas“. Mes jį sustabdėme ir pareikalavome, kad jo keleiviai išliptų lauk. Ten buvusieji mums nepaklusno ir mes pabandėme jėga juos iš ten iškrapšyti. Jie bandė priešintis ir tada prasidėjo susišaudymas. Viena šių kulkų su savimi nusinešė A. Sakalauską gyvybę...

Bėgantį laiką negali užgydyti netekties skausmo artimųjų širdyse. Kiekvienas rugpjūtis Artūrą Sakalauską pažinojusiųjų mintis sugrąžina į gražiausias kartu praleistas akmirkas. Mūsų Tautos istorijoje pasiūtinės Lietuvos okupacijos aukos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo gynėjo kario savanorio Artūro Sakalauskė kaip ir kitų, už Lietuvos laisvę atidavusių gyvybes didvyrių, pavardė amžiamis liudys Lietuvos nepriklausomybės sieki.

Šie metai paskelbtai Laisvės gynimo ir didžiųjų netekčių metais. Minėdami mūsų Tautai skaudžių įvykių sukaktis, prisimindami Lietuvos Laisvės gynėjus ir jų paaukotas gyvybes, ne tik pagerbikime šių didvyrių atminimą, bet ir nukreipkime žvilgsnį į savo Tautos ateitį. Kurkime Lietuvą, vadovaudamiesi tikrosiomis vertybėmis, kad dabarties ir ateities kartos mokėtų gerbti ir vertinti iškovotą nepriklausomybę, kad valstybė, už kuriuos laisvę sumokėta žmonių gyvybėmis, būtų saugi, teisinga, ori-

Nuo 1937 ir 1939 metų krepšinio triumfo pavasarių, netekčių, ilgos skriaudų žiemos iki pergalingo 2011 metų rudens

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sajungos vadovė, savaitraščio „Tremtinys“ redakcija sveikina mūsų skaitojojus, visus patriotiškai nusiteikusius, krepšinį mylinčius tautiečius nacionalinės šventės proga. Leisime sau pajuokauti, dar nejrašytos į valstybinių švenčių kalendorių. Tai – 2011 metų Europos vyrų krepšinio čempionato pradžia Lietuvoje.

Nuoširdžiai sveikiname visų pirma mūsų nacionalinės krepšinio rinktinės vyrus – krepšininkus, trenerius, specialistus, vadovus. Linkime nepristigti kovingumo, sportinės sėkmės ir, padedant „namų sienoms“, pasiekti pačią aukščiausią pergalę – čempionų titulą.

Šis straipsnių ciklas apie 1937 ir 1939 metų krepšininkus – Europos čempionus, skiriama atminti tiems Lietuvos krepšiniorinktinėms – mūsų Tėvynės patriotams, kurie labiausiai nukentėjo nuo abiejų okupacijų – ir nuo nacistinės, ir nuo sovietinės.

Straipsnių autorius ėmėsi atsakingos naštros – pateikti skaitytojui dokumentais pagrįstus, šiuo jau daugelio Amžinybėn iškeliavusių mūsų Tautos didžiavirų, savo gyventišką susijęsių su Didžiuoju krepšiniu, likimų atkarpas.

Ar ne per drąsu imtis tokio darbo – rašyti apie tai, kas šventa daugeliui iš mūsų. Bet abejonės išskliaidė prieš porą mėnesių autorius dalyvavimas viename pasitarimų pas Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministrė Rasą Juknevičienę. Ji pasakė, kad po kalbio su Norvegijos gynybos ministre, tomis dienomis viešėjusia Lietuvoje, metu, sužinojusi, kad iš šios valstybės karinę tarnybą tarnauti tévynei priimama kas metai po keletą tūkstančių, bet dar tiek pat norinčių lieka nepašauktų. Lietuvoje tokiam natūraliam patriotiniam reiškinui atsirasti dar reikės laiko, nepaisant to, kad jau yra priimti nauji Karo prievoles ir Mobilizacijos įstatymai, prasidėjo ir tésis karių baziniai mokymai. Po šio pasitarimo autoriui kilo mintis, o po to ir noras pačiam atsakyti į klausimus: kaip gi siejasi šiu dienų Lietuvos kariuomenė su Europos krepšinio čempionatu, ar tarp 1937 ir 1939 metų Lietuvos krepšininkų – Europos čempionų buvo kariškių? Jeigu buvo, tai kokio likimo jie sulaukė? Ar nukentėjo nuo okupacijų? Ar jų gyvenimų istorijos nėra puikiausi patriotinio ugdymo, meilės Tėvynėi pervardžiai ne tik kariškos tarnybos siekiancių jaunimui?

Už suteiktą paramą rengiant viešinamą medžiagą au-

torius dėkoja Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerijos, Lietuvos ypatingojo archyvo, Lietuvos centrinio archyvo, Panevėžio kraštotoyros muziejaus, Vytauto Didžiojo karo muziejaus pariegūnams ir darbuotojams.

Autorius dėkoja garbingam ir energingam 92 metų šiauliaičiui Romanui Leščinskui, garsiam Lietuvos gydytojui ir sportininkui, už leidimą rengiant šią medžiagą pasinaudoti jo šeimos archyvuose sovietmečiu išsaugotomis nuotraukomis, jo brolio –

tais keturiolika krepšininkų 1939 metų Europos krepšinio čempionatui Kaune. Jis intensyviai ruošėsi su komandos draugais, tačiau nebuvu registruotas, todėl liko be čempiono medalio.

Artūras Cenfeldas buvo vienas iš Lietuvos nacionalinės krepšinio rinktinės 1937–1939 metų žaidėjų, dar 1937 metais vasarą kartu su kitais rinktinės nariais dalyvavo turnė Jungtinėse Amerikos Valstijose. Šiose žaidynėse jis kartu su komandos draugais – S. Šačkumi (1937 me-

jos 179 šaulių divizijos 3 skyriaus igaliotasis tardytojas Jancovskij priėmė nutartį (padarius nusikalimus pagal RTSFSR baudžiamojo kodekso 58 straipsnio 10 punkto I dalį) dėl kardomosios priemonės – arešto, kurioje aprašyta, kad būdamas 234 šaulių pulko 1-osios kulkosvaidininkų kuopos raudonarmiečiu Artūras Cenfeldas kareiviams vykdė antisovietinę agitaciją, pasireiškusią tokiais drąsiais pasisakymais: „Anksčiau sakė, kad gimtoji kalba nebus uždrausta ir visur

Sveikiname

Gražaus 80-ojo jubilejaus proga sveikiname mylimą brolį, Irkutsko srities Zalarių rajono tremtinį Leoną NORĄ. Stiprios sveikatos, energijos, optimizmo ir daug šviešių laimingų dienų linki – seserys Adolfina Noraitė-Burbienė ir Leonė Noraitė-Jurénienė su šeimomis

Dékojame Agnei Reventas, paaukojusiai 200 litų Partizanų Motinos paminklui.

kiau antisovietines kalbas. Jie (kariai, – E.S.) mane, kaip daugiau išsilavinus, klausda vo apie esamą padetį. Aš jiems sakydavau, kad Raudonojoje armijoje tarnauti yra sunku, armija neparuošta, maistas blogas, tokia armija kovoti negali, jeigu būtų karas, Raudonajai armijai laikytis būtų sunku, nes kovotojai yra pervaiginti.

(...) Ginklai yra pasenę, palyginti su vokiškais ir mūsų buvusios Lietuvos ginklais. Sovietų sąjungoje blogai todėl, kad nėra nuosavybės, individualumo. Komunistų partija Sovietų sąjungoje yra mažužia, o valdo daugumą, kuri nėra patenkinta. Apie Vokietijos kariuomenę kaltėjau, kad ji yra stipri (...) ir prieis prie to, kad turės susikitti su Sovietų sąjunga. Rezultatas – Raudonoji armija bus nugalėta, to pasekoje iškils valstybės klausimas vokiečių įtakoje.

Klausimas: Ar norėjote važiuoti Vokietijon?

Atsakymas: Vokietijon norėjau važiuoti, bet brolio ir motinos buvau sulaikytas. Mane prikalbėjo dabar išvykęs Vokietijon ltn. Stepačius. Važiuoti Vokietijon norėjau todėl, kad man nepatiko sovietų santvarka. Galvojau, kad jeigu būtų atstatyta sena santvarka Lietuvoje, būčiau grįžęs atgal.

Iš 1941 metų birželio 16 dienos kaltinamosios nutarties:

„Aš, NKVD vyresnysis tardytojas (...) Evzrezov, išnagrinėjės tardymo medžiagą byloje Nr. 539, (...) įsitikinau, kad Artūras Cenfeldas, tarnaudamas Raudonojoje armijoje, užsiėmė antisovietine veikla. Raudonosios armijos kariškiams Cenfeldas sisteminai vykdė antisovietinę agitaciją: įvairių kontrrevoliūcinį šmeižtą apie Raudoną armiją ir Sovietų sąjungą, (...) kvietė kariškius, kad jie netikėtū Komunistų partijos ir vyriausybės politika, o būtų ištikimi kapitalizmu.“

(keliamas į 7 psl.)

Artūras Cenfeldas – nacionalinės krepšinio rinktinės narys, karys, patriotiškumo pavyzdys

1939 metų Europos krepšinio čempiono Vytauto Leščinskio sportiniu palikimu.

Skaitytojams turi būti suprantama, kad autorius turėjo tikslą šiuo kukliu darbu atiduoti bent dalį skolos už savo vaikystės metus, praleistus su likimo broliais ir sese- rimis tolįmajame Krasnojarsko krašte, kuriu deka gali gyventi Nepriklausomoje Lietuvoje, ir Laisvės gynimo ir didžiųjų netekčių atminimo metais kartu su labiausiai Lietuvos vardą pasaulyje išgarsi-

tų Europos krepšinio čempionu) ir kitais atstovavo Lietuvai krepšinio, o su A. Tamulynu ir V. Bakūnu – lengvosios atletikos varžybose, kur laimėjo prizinę vietą (estafeteje 4 po 220 jardų).

Artūras Cenfeldas 1939 metų rudenį išstojo į Pirmojo Lietuvos Prezidento Karo mokyklą Kaune, baigė du kursus, tapo kariūnu kandidatu. 1933 metų balandžio 10 dieną buvo priimtas į Lietuvos šaulių sąjungos 20 Klaipėdos rinktinės 34

ja bus galima kalbėti, o dabar, akivaizdu, esame verčiami kalbėti tik rusiškai. Mūsų valstybę nuosekliai rusifikuja. Mes galime ir be Sovietų sąjungos tvarkytis ir būti nepriklausomi. Jeigu mūsų vadai nebūtų pabėgę, mes tikriausiai būtume pasiprišešinę, ir jei būtume pradėję karą, tai pagalbos sulauktume.“

Iš 1941 metų birželio 3 dienos tardymo protokolų:

„Klausimas: Kodėl Jūs išėjote iš kariuomenės anksčiau nustatyto laiko?

1939 metų Europos čempionato nugalėtojai – krepšininkai Leonas Baltrūnas, Zenonas Puzinauskas, Feliksas Kriauciūnas (komandos kapitonas), Pranas Talzūnas, Artūras Andriulis, Juozas Žukas, Eugenijus Nikolskis, Pranas Mažeika, Stasys Šačkus, Leopoldas Kepala, Ceslovas Daukša ir Leonas Petrauskas

nusios sporto šakos gerbėjais „sirgti“ nepagydoma Krepšinio liga rugpjūčio ir rugsėjo dienomis.

* * *

Besidomintiems Lietuvos krepšinio istorija įvairiuose šaltiniuose pateikta prieštaringa informacija apie Lietuvos sportininką Artūrą Cenfeldą – krepšinio rinktinės narij. Faktiškai jis buvo pakviestas tik rengtis su ki-

Klaipėdos kuopos 2 būri.

Pažvelkime, ką pasakoja dokumentai, saugomi Lietuvos ypatingajame archyve. Baudžiamoji byla Nr. P-10796. A. Cenfeldui dokumentinė byla pradėta formuoti 1941 metų gegužės 23 dieną, užbaigtą tik 1964 metų lapkritį. Toliau tegul „kalba“ dokumentai:

1941 metų gegužės 16 dieną SSSR Raudonosios armi-

Atsakymas: ...1941 metų sausį buvau padavęs raportą išeiti iš kariuomenės.

Klausimas: Jūs pareiškėte norą papasakoti atvirai apie Jūsų antisovietinę veiklą.

Atsakymas: Ankstesnis parodymas yra teisingas, išskiriant antisovietines veiklas kariuomenėje, kur noriu atitaisyti.

(...) Prisipažįstu, kad būdamas kariuomenėje, (...) sa-

2011 m. rugpjūčio 26 d.

Tremtinys

Nr. 32 (958)

5

Pabaiga.
Pradžia Nr. 30 (956)

Garsios giminės klajonės

Po Kazimiero Smetonos, gyvenusio Taujėnų valsčiuje, Užulėnyje, mirties sūnus Jonas (1835–1885) tapo ūkio dalies savininku. Su žmona Julijona augino septynis vaikus, tarp kurių buvo ir būsimasis Lietuvos prezidentas Antanas Smetona (1874–1944). Prieš neišvengiamą kaimyninės Rusijos Lietuvos okupaciją, 1940 metų birželio 15-ąją, Prezidentas su šeima pasitraukė į Vokietiją, nors sovietai ir jų pakalikai vi-saip stengėsi jį iš pasienio sugrąžinti į Kauną. Juk reikėjo parodyti pasauliui, kad mes savu noru, pagal Lietuvos įstatymus, puolame į „šiltą“ okupantą glėbi. Nepasiekus, visas pyktis buvo išlietas ant Prezidento giminės...

* * *

Jono Smetonos sūnaus, Lietuvos Prezidento brolio Motiejaus, žentas, dukros mokytojos Elenos (1903–1990) vyras, buvo garsus Lietuvos kariuomenės brigados generolas Stasys Raštikis (1896–1985). 1940 metais sovietams okupavus Lietuvą, S. Raštikio šeimą ištiko tragedias likimas. Norėdamas išvengti suėmimo ir taip apsaugoti savuosius, 1941-ųjų kovą jis atsidūrė Vakaruose. Ir Elena Raštikienė su vienerių, ketverių ir vienuolikos metų dukrelėmis Aldona, Laimute ir Meilute bandė trauktis į kandin vyro. Nepavykus, grįžo ir apsigyveno su dukromis Aleksote pastėvus – Motiejų ir Barborą Smetonas. Vieną naktį į namus atsibeldę saugumiečiai moterį suėmė ir išvežė į NKVD rūmus, vėliau uždarė į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą. Okupantai ir jų talkininkai norėjo sužinoti, ar palaiko Elena ryšį su vyru, agitavo moterį įkalbėti jį sugrįžti į okupuotą Lietuvą. Sako, suimamai Elenai jos brolis dailininkas Adomas Smetona prižadėjo pasirūpinti mergaitėmis, nes gaudavę šiokių tokų pajamų piešdamas humorą žurnalui „Šluota“.

Ankstį 1941 metų birželio 14-osios rytą, Elenai Smetonienei dar kalint Kauno kalėjime, prie Motiejaus ir Barboros namelio Aleksote privažiavo kariška mašina. Seineji Smetonos suprato, kad jų laukia sunkiausi gyvenimo išbandymai, tačiau mažamečės anūkėlės vargu ar tai jaučė: tik ausytes dangstė nuo

triukšmaujančių nepažistamųjų. Pasirengti išvykimui davė tik pusę valandos, nepaiškino, kur reikės vykti. Su strikė senyvi žmonės (Barborai tada buvo jau 90) nesupratė ir neturėjo ką pasiūmti keleionei: nei drabužių, nei maisto. Ten buvės dailininkas Adomas, turėjės padėti sene liams mergaites globoti, irgi buvo prijungtas prie tremtinių, tačiau vėliau, kaip ir visi vyrai, Kauno geležinkelio stotyje atskirtas ir išvežtas į Sverdlovsko Gari rajono lagerį, kur jau 1942 metais jaunas vyras žuvo. Šiame lagerje buvo kalinami didžiausi tarybų valdžios „priešai“ – Lietuvos intelligentai. Dauguma jų žuvo nuo bado ir kankinimų, kiti buvo sušaukti. Vėliau dailininkas Petras Stauskas pasakojo: „Tame lageryje buvo net keturi lietuvių dailininkai: Vytautas Bičiūnas, Adomas Smetona, Prezidento brolio sūnus, Petras Krivickas ir aš. Jeigu ne Adomas Smetona, būčiau kojas pakratęs. Papasari vieną rytą jis man ir sako: „Aš blogai jaučiuosi, plaučių uždegimas. Mano pagalvė užsiuti chromo batai ir angliskas švarkas, pasiimsi“. Miegojome ant vienų gultų, greta. Kartą nubundu ir jaučiu ant krūtinės gulint tarsi kokį pagalį. Čiupt – sustingus Adomo Smetonos ranka. Tikriausiai nakti tiesė, norėdamas ką nors pasakyti...“

„Iš močiutės pasakojimui žinau, kad pirmasis tremtinis ešelonas važiavo lėtai. Prasidėjus karui, teko laukti šalutiniuose keliuose – pro šalį dundėjo armijos reikalams skirti traukiniai. Visą kelionę mūsų mažoji sesutė Aldutė viduriavo ir vėmė, nes buvo išpratusi prie motinos pieno, o traukinyje gaudavo tik vandenės ir duonos. Tokių sergančių buvo daug, tad seneliai kaip įgalėdami ją slaugė. Buvo jau liepa, kai išlaipino Barnaule ir nuplukdė garlaiviu. Obės upe į tremties vietą. Apgyvendino ilgame barake, kuriame šeimą nuo šeimos skyre tik iškabintos paklodės, kurių buvo pasiėmė apdairesni tremtiniai,“ – šiandien pasakoja gydytoja Meilutė Raštikytė.

Tremtyje reikėjo darbingų žmonių. Smetonos dėl senės dirbtų negalėjo, anūkės buvo mažametės, tad teikia-

Tremties vaikai

Stanislovas ABROMAVIČIUS

Garsios giminės vaikų klajonės

mo juokingai mažo maisto davinio neužteko. Slinko sunkios bado dienos. Visa laimė, kad pagelbėjo kiti tremtiniai, šelpė, matydami šių garbingų žmonių skurdą, nors ir patys ne kažin ką turėjo. Po dviejų savaičių, 1941 metų liepą, užgeso mažosios Aldono Raštikytės gyvybė. Tai buvo pirmoji tos vietovės tremtinė auka. Jų vis daugėjo. Mažosios laidotuvėse da-

Po metų mirė ir senelis Motiejus (1964–1942). Jis palaidoje nežinomoje vietoje.

1941 metų birželį, traukiantis sovietų armijai, Elena Raštikienė iš Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo buvo išlaisvinta. Iš Vokietijos sugrižo ir generolas Stasys Raštikis. Iš pradžių jis dirbo Lietuvos Laikinojoje vyriausybėje Krašto apsaugos ministru, kiek vėliau – Kauno karo

tikį nenusisekė, nes nutarė Barborą su anūkėmis grąžinti į Sibirą...

„Atėjo 1948-ieji. Mes gyvenome Aleksote, senelių namuose. Laimutė lankė gimnaziją, Meilutei buvo vienuoliaka. Mergaitės slapstėsi. 1948 metų gegužės 22-ąją viskas turėjo prasidėti iš naujo. Prisistatė į močiutės namus, tačiau Raštikytė nerado. Patunojė kiek pasaloje, į tremtį antrą kartą išvežė 94 metų močiutę Barborą ir jos sūnų Antaną, tą naktį nakvojusį pas ją. 1955 metais ji tremtyje mirė. 1992 metais anūkė Sigutė parsivežė močiutės palaikus į Kauną ir palaidojo Petrašiūnų kapinėse“. (1993 metais iš Los Andželo buvo parvezti ir palaidototi Elenos ir Stasio Raštikų palaikai.)

Elenos Raštikienės bendramokslė kaunietė Ona Salikienė padėjo Laimutei Julijai Raštikytėi pasiekti Naujają Akmenę, o iš ten – Šapnagių kaimą. Pavyko parapijos bažnyčioje išduotu netikru, bet klebono oficialiu antspaudu patvirtintu

gimimo liudijimu, tapti Irena Ginčiauskaitė (pasivadino močiutės mergautine pavarde). Gavo siuntimą į „Raudonosios vėliavos“ (dabar – Palnosai) kolūkį. Dirbo ten metus, po to perėjo į Žemaitės kolūkį. Buvo saskaitininkė, vyriausiaja buhaltere. Ištekėjo, pakeitė pavardę. Laimutė Dobrovolskiene gyvena Jonavoje.

Padedant garsiai kauniečių medikų Neniškių šeimai, Meilutė Marija Raštikytė pateko į gydytojos Elenos Šabanaitės namus Žeimelio miestelyje, Pakruojo rajone. Čia Meilutė tapo E. Šabanaitės „brolio dukra“. Liuteronų kunigas Eriks Leijeris parūpino mergaitei naujus dokumentus ir ją pats mokė, neleisdamas į mokyklą. Taip Meilutė tapo Marija Neryte. Turėjo svajonę tapti gydytoja, tad 1961 metais svetima pavarde ir vardu įstojo į Kauno medicinos institutą. Saugumo siautėjimai buvo kiek sušvelnėję, tad rizikavo prispažinti gyvenanti svetima pavarde, nuėjo į saugumą. Leido baigtis institutą ir net gydytojos diplomą išdavė pagal netikrus dokumentus. Patarė niekam nesakyti, kad jis Raštikytė, nepasakoti savo nutikimų... Taip mergina tapo vaikų gydytoja, ištekėjo, užaugino duvaikus. Dabar Meilutė Marija Alksnienė gyvena Jonavoje.

Aldutės Raštikytės laidotuvės Sibire 1942 metais

lyvavo dauguma tremtiniai, pavyko tą skausmą išsaugoti fotografijoje.

„Nors tada tebuvau penkerių metų, tačiau gerai prisimenu laidotuvės, – sako Meilutė Marytė Raštikytė-Alksnienė. – Į kapines mane neše ant rankų, pati būčiau ir nenuėjusi, nes nuo bado buvau nusilpusi... Rudenį, kai nukasdavo laukus, dar kapsytydavomės dirvoje, ieškodami morkų ar kitų daržovių liekanų, tačiau žiemomis būdavo sunkiausia...“

Meilutė ir Laimutė Raštikytės labai brangina nuotrauką, kurioje: Jūratė Vaičiūnaitė (nuotraukoje ketvirta iš kairės) kartu su broliu Algimantu Vaičiūnu (pirmas iš dešinės) ir seserimi Nijole (stovi už Jūratės nugaros) ištvėrė tremtį prie Laptevų jūros. Kupiškyje gyvena Julius Skemundris (nuotraukoje antras iš dešinės), Vilniuje – Julija Pežaitė-Vaicekauskienė (nuotraukoje stovi už Nijolės Vaičiūnaitės nugaros). Meilutė stovi mirusiosios galvūgalyje, o už Meilutės – Laimutė. Jūratė Marcinkevičienė yra Lietuvos politinių kalinių ir tremtinų sąjungos valdybos pirmininko pavaduotoja, gyvena Kauñe. Ji mena, kad Smetonų šeimą gerbė visi tremtiniai, tačiau tai nepatiko jų kaninkojams, tad dažnai kraustydavo į kitą vietą.

Lietuvos gyventojus iš Sibiro pradėta tremti dar 19 amžiaus viduryje, caro valdžiai malšinant 1863 metų sukilimą. Vėliau jų gretas papildė knygnešiai. Neliko žinių apie daugumos jų likimą, gyvenamias vietas toli nuo tévynės. Pokario metais ištremti lietuvių sudegė nemažą Sibiro gyventojų dalį. I vieną Sibiro rajoną – Krasnojarsko krašto Manos upės baseiną 1948 metais buvo nukreipti penki traukinių ešelonai su tremtiniais iš įvairių Lietuvos vietų.

Manos upė – dešinysis Jenisejaus intakas, įsiliejantis 30 kilometrų žemiau Krasnojarsko miesto. Upės ilgis 475 kilometrai. Išteka iš šiauriniame Rytų Sajanų kalnų šlaite esančio Verchnemanskoje ežero. Turi apie 300 intakų, iš kurių didžiausi – Krolas, Mina ir Kolba. Aukštupyje labai srauni, vandens temperatūra vasarą 10–12 laipsnių. Upe iki Krasnojarsko buvo plukdoma mediena iš miško ruošos įmonių.

Manos baseinas apima 9,3 tūkstančio kvadratinį kilometrų, didesnioji jo dalis apaugusi miškais. Šiuos miškus pradėta kirsti apie 1930 metus. Darbams atitremti ukrainiečiai ir rusai, kuriems pripažintas „buožės“ statusas. Tremtiniai keitė vieni kitus ir vystė medienos ruošos pramonę. Apie tai rašė Krasnojarsko technologijos universiteto docentas, publicistas Genadijus Mironovas savo knygoje „Žalieji Krasnojarsko plotai“ (2009): „Medienos ruoša daugiausiai gulė ant tremtinių pečių. Ištremti iš didžiųjų miestų inteligenčių, „išbuožintų“ valstiečių, represuotų tautų, ypač vokiečių ir Baltijos respublikų gyventojų. Kraslago įstaigose buvo naudojamas nenormuotas, tiesiog vergiškas politinių kalinių darbas.“

Kraslago lageriuose buvo kalinama didžioji dalis lietu-

vių vyrių, Naujoje Vilnioje 1941 metų birželio 14-osios trémimo metu, atskirtu nuo šeimų. Tik maža dalis jų išgyveno. 1942–1943 metais lietuviams buvo pradėtos „sudarinėti“ baudžiamosios bylos ir skirta kalėti nuo 10 metų arba mirties bausmė. Nutiestieji mirties bausme buvo sušaudomi Kansko miesto kalėjime, jeigu iki tol jie likdavo gyvi nuo alinančių miško

Iš 7200 šeimų ištremtu iš Lietuvos į Krasnojarsko kraštą 1948 metais, du tūkstančiai buvo nugabentos į miško pramonės ūkius prie Manos upės.

Tai pats didžiausias tremtinių skaičius, vienu metu atsiustų į šį rajoną nuo 1930 metų. Jie visi buvo apgyvendinti ir įdarbinti keliaujant žemyn upe: Partizansko, Badžėjaus, Unguto ir Sovietsko miško pramonės ūkuose bei

nus kubinių metrų medienos, bet ir paliko vietiniams gyventojams darbštus ir tvarkingo gyvenimo pavyzdį. Per ši laikotarpį tarp lietuvių nepasiitaikė né vieno kriminalinio nusikaltimo, prasigérimo ar kitokių asocialių reiškinijų. Daugelis jaunesnės kartos tremtinių sugebėjo įveikti vietinės valdžios suvaržymus bei būties sunkumus ir įgijo išsilavinimą.

Iš buvusio Partizansko miško pramonės ūko, kur lietuvių tremtiniai kasmet pagaminavo iki 250 tūkstančių kubinių metrų medienos, beliko tik lentpjūvė

darbų. Lageriai, įkurti 1938 metais, veikė Krasnojarsko krašto Rešotų, Nižne Ingaso, Kansko rajonuose. Juose, pagal „Memorialo“ Krasnojarsko skyriaus duomenis, pabuvė daugiau nei 100 tūkstančių kalinių, karo metu jie gaminė trečdalį medienos Krasnojarsko krašte.

1948 metais, apgyvendinus tremtinius iš Lietuvos, labiausiai plėtėsi Manos upės baseine veikiantys Sovetsko, Unguto, Badžėjaus ir Partizansko miško pramonės ūkiai bei Manos miško plukdymo kontora. Taip pat buvo plečiamos esamos bei kuriamos naujos gyvenvietės.

Manos miško plukdymo kontroroje. Kiekvienas miško pramonės ūkis pradėjo gaminti po 250–300 tūkstančius kubinių metrų medienos per metus. Iki 1958 metų, kol lietuvių tremtiniai nebuvę pradėję gauti pasų ir grįžti į gimtajį kraštą, apvalios medienos ruošos pramonė Manos upės baseine buvo pasiekusi aukščiausius gamybos rodiklius.

Šiose apylinkėse ekspedicijos „Misija Sibiras“ dalyviamas pavyko sutikti tik keletą ten po tremties likusių lietuvių. Per dešimt tremties metų, praleistų prie Manos upės krantų, lietuvių ne tik pagamino ir išplukdė milijonai

gerokai pasikeitė susisiekimas Manos upės aukštupyje 1965 metais, nutiesus geležinkelį Abakanas–Taišetas, kurio 50 kilometrų ruožas driekiasi Manos upės kraštais, visa buvusio Partizansko miško pramonės ūkio veiklos teritorija. Apvalią medieną imta gabenti geležinkelio vagonais. Vėliau šalia geležinkelio įrengtas kelias automobiliams. 1986 metais buvo nutrauktas medienos plukdymas Manos upe.

Partizanskas ir Manskas – pagrindiniai Manos upės baseino administracinių rajonai – pastaruosius 50 metų, po tremtinių išvykimo, toliau

nebesivystė. Buvę stambūs miško pramonės ūkiai savo veiklą nutraukė, nedidelė auksos gavybos įmonė 2003 metais uždaryta. Geležinkelio trasa Abakanas–Taišetas neatneš pastebimų permanentų.

Partizansko rajone 4950 kvadratinį kilometrų plotę gyvena 11 275 gyventojai, Mansko – 5960 kvadratinį kilometrų – 17 900 gyventojų.

Gamta šiam tremtinių kraštui nepagailėjo grožio ir staigmenų ekstremalių pojūčių mėgėjams. Paskutiniu metu šiuose rajonuose yra skatinamas turizmas. Įrengta nemažai turistinių bazių. Kraštas traukia šalia įsikūrusio Krasnojarsko miesto gyventojus.

Už trijų kilometrų į rytus nuo Oriešnoje gyvenvietės (buvusio Badžėjaus miško pramonės ūkio centrinės būstinės) vietiniams gyventojams žinomoje požeminėje oloje, gavusioje Didžiosios Oriešnojos pavadinimą, turistus traukia požeminiai labirintai. Bendras jų ilgis – 45 kilometrai, gylis iki 195 metrų. Visus metus temperatūra nekinta – trys laipsniai šilumos. Į dalį požeminių labirintų galima patekti be ypatingo pasiruošimo ir specialios įrangos. Apie šį požeminių pasauly 1998 metais Krasnojarske sukurta filmas „Žvilgsnis į trečiąjį kosmosą“.

Viename informaciniame leidinuke, skirtame turistams, minima, kad šalia labirintų yra pabaltijo tremtinių kapinės. Būtina patikslinti, kad tai – lietuvių tremtinių kapinės. 1948 metais į Badžėjaus miško pramonės ūkį buvo atvežta 300 šeimų iš Lietuvos, dalis tremtinių dirbo siaurojo geležinkelio statyboje. Minėtas kapines 2008 metais aplankė „Misija Sibiras“ dalyviai.

Vytautas GULIOKAS
Petro Misevičiaus nuotrauka

tuvos žmonių tremties vargams ir netektims atminti. Tai paminklai Tit Ary ir Trofimovsko salose bei Muostacho ir Bykovo iškyšuliuose. Trys pirmieji pastatyti šian dieną jau negyvenamose vietose, ir žmonių nelankomi. Vienintelis paminklas Bykove stovi nevalyvai prižiūrimoje gyvenvietėje. Buvusiose kapinėse mėtosi žmonių kaulai, karstų likučiai, jūrajas ir toliau niokoja. Tad liūdna prieštis, apie kurią turėtų priminti paminklas, niekam nerūpi, ji čia tarsi svetimkūnis.

Manyčiau, kad paminklas Jakutske atstovauja minėtus keturis, skleisdamas informaciją užklystančiam praeiviui, turistui ir ateities kartoms.

Rimvydas RACĖNAS

Paminklas Jakutske

Paminklo atidengimo iškilmių momentas

Gegužės 23 dieną Jakutske, katalikų bažnyčios šventoriuje, atidengtas paminklas Lietuvos žmonėms, žuvusiems tremtyje – Jakutijos žemėje.

Paminklas pastatytas nugalint nemažas kliūtis. Jo pastatymu ir atidengimo ceremonija rūpīnosi Jakutijos lietuvių bendruomenės „Gintaras“ pirmininkė Regina Burbaitė-Trofimenko. Paminklą pašventino Irkutsko reziduojantis vyskupas Kiril Klimovič. Ceremonijoje gausiai dalyvavo vienos lietuvių, kitų tautinių bendrijų atstovai, žiniasklaida.

Priminsiu, kad pirmas bandymas pastatyti analogišką paminklą baigėsi nesėkmė, paskutiniame derybų etape

Jakutsko valdžiai atsisakius priimti jau pagamintą paminklą, jis tarsi nebylus priekaištis stovi Vilniuje, Aukų skersgratvyje prie buvusių KGB rūmų.

Naujasis paminklas stovi vienos katalikų bažnyčios administruojamame sklype, tad, reikia manyti, kad jo neištiks pirmatako likimas.

Jakutijoje stovi dar keturi išpūdingi paminklai Lie-

Partizanų laidotuvės

Juozas Matulaitis (1925–1945), kilęs iš Kardokų kaimo, Kazlų Rūdos valsčiaus, Marijampolės apskritys, pabėgo iš sovietinės kariuomenės ir kurį laiką išitaisės bunkerį slapstėsi namuose. 1945 metų pavasarį išėjo į partizanus. Jo brolis Jonas Šakiuose buvo stribu.

Partizanas J. Matulaitis žuvo per kariuomenės atlikamą miško „šukavimą“ 1945 metų birželio 13 dieną. Žuvimo vieta aptykriai žinoma – toje puseje vietas gyventojai girdėjo šūvius. Matulaičiai miške ieškojo sūnaus kūno, bet nerado. Rudenį grybautojai viržyne surado tai, kas buvo iš jo likę. Artimieji pažino iš drabužių.

Mano motina su dukterimi, mano seserimi, Joana Ar-

džiauskaite-Aranavičiene (gimusia 1919 metais) ir mūsų kaimyne Elžbieta Vasiliauskaitė (1888–1972), partizano teta, vakare nuvažiavo į mišką, surinko palaikus, surovė į vežimą ir parvežė pas mus. Vežimas su palaikais per naktį stovėjo daržinėje. 1945 metų spalio 4-osios ankstų rytą sesuo Joana ir kaimynas Vincas Naudžius (buves 1919 metų Lietuvos kariuomenės karys savanoris) nuėjo į Višakio Rūdos bažnytkaimio kapines, mažiau matomoje vietoje iškasė duobę. Motina ir kaimynė Elžbieta atvežė palaikus ir palaidoją. Vincas Naudžius sukalė ir pastatė medinių bevardį kryžių. Dabar toje kapavietėje išsisi ir partizano Juozo Matulaičio tėvų palaikai.

Tą pačią birželio 13 dieną netoli nuo Juozo Matulaičio žūties vietas žuvo ir kitas partizanas Pijus Urbaitis-Sula (1910–1945), kilęs iš Runkių kaimo, Kazlų Rūdos valsčiaus. Po susišaudymo jo motina tol vaikščiojo po mišką, kol surado žuvusiojo kūną. Artimųjų padedama parsivežė namo ir laikinai palaidojo darželyje – gelyne. Namuose stribai ir kareiviai atlikdavo kratas, bet palaidojimo vietas nepastebėjo. Kai kratos aprimo, artimieji partizano P. Urbaitio palaikus palaidojo Višakio Rūdos kapinėse. Atgimimo metais jose palaidota ir daugiau žuvusių partizanų palaikų.

Danutė ARDZIJAUSKAITĖ
Spaudai parengė
Aleksandras JAKUBONIS

Artūras Cenfeldas – nacionalinės krepšinio rinktinės narys, karys, patriotiškumo pavyzdys

(atkelta iš 4 psl.)

Nusprenādžiau (...) patraukti Artūrą Cenfeldą, Martyno, baudžiamojon atsakomybę pagal RTSFSR baudžiamojos kodekso 58 straipsnio 10 punkto 1 dalį.”

Iš 1964 metų lapkričio 17 dienos KGB skyriaus prie LSSR Ministrų tarybos tardytojo jaunesniojo leitenanto Urbono priimtos nutarties nutraukti baudžiamąją bylą:

„Prasidėjus Antrajam pašauliniam karui baudžiamoji byla liko neužbaigta.

1949 metais MGB Kauно skyriuje baudžiamoji Artūro Cenfeldo byla buvo sustabdyta, kol bus surastas kaltinamasis.

Dabartinio tyrimo metu nustatyta, kad Artūras Cenfeldas pirmosiomis karo dienomis, susidarius aplinkybėms, pabėgo iš kalėjimo.“

Iš LSSR Valstybinio archyvo archyvinės slaptos pažymos Nr. 2/1593 (be datos, pažymėtos su grifu „slapta“):

„Fonde „Vilniaus katorgos kalėjimo dokumentai“ yra dokumentiniai duomenys apie tai, kad A. Cenfeldas 1941 metų birželio 3 dieną NKVD buvo areštuotas ir įkalintas šiame kalėjime. Buvo kaltinamas pagal RSFSR baudžiamojos kodekso 58 straipsnį. 1941 metų birželio 23 dieną iš kalė-

jimo buvo išvežtas į Vilniaus geležinkelio stotį.

Fonde „Vilniaus miesto savivaldybės dokumentai“ yra dokumentiniai duomenys apie tai, kad 1941 metų rugpjūčio 11 dieną A. Cenfeldas paraše savo autobiografiją, kuriuoje nurodė, kad 1939 metais baigė Klaipėdos gimnaziją ir atvažiavo į Kauną. Iki 1939 metų spalio dirbo Valstybinio draudimo kasoje raštininku.

Savo autobiografijos gale jis parašė, kad dabar laikinai dirba Vilniaus prekybos tinkluose.

Nuo 1941 metų rugpjūčio 12 dienos iki 1941 metų rugpjūčio 12 dienos Cenfeldas éjo Vilniaus miesto savivaldybės namų butų ūkio eksplotacijos skyriaus valdytojo (vedėjo) pavaduotojo pareigas.“

Iš 1991 metų kovo 13 dieną KGB SSSR Uljanovsko sritys valdybos 10 skyriaus rašte Nr. 10/10796-LI LSSR KGB 10 skyriaus viršininko pavaduotojui papulkininkui V.V. Palačioniui, į 1991 metų vasario 13 dienos pareikalavimą Nr. 10250 teigiamą:

„Siunčiame archyvinę nuteiktą baudžiamąją bylą Nr. P-10796-LI dėl Artūro Cenfeldo, Martyno. Bylą privailegiuoti ne vėliau, kaip per mėnesį nuo jos gavimo dienos.“

Mieliskaityojai, kaip matome-

te, tik atsitiktinumas lėmė, kad Artūro Cenfeldo byla, praėjus dviem mėnesiams po kruvinosis Sausio 13-osios nakties, iš Rusijos archyvo Uljanovsko atsidūrė Neprilausomos Lietuvos Ypatingajame archyve ir nebuvu grąžinta atgal.

Keletas biografinių duomenų iš suimtojo A. Cenfeldo 1941 metų birželio 3 dieną paties pasirašyto anketos:

Artūras Cenfeldas yra gi-mės 1917 metų balandžio 17 dieną Šiaulių apskritys Stačiūnu valsčiuje (vėlesnis adminis-trracinis vienetas – Radviliškio valsčius) Jasvilių kaime.

Tėvas – Martynas Cenfeldas tuo metu buvo miręs. Motina – Lizeta Cenfeldienė, apie 65 metų, gyvenanti pas sūnų Rudolfą.

Viengungis, vaikų neturi. Brolis Rudolfas Cenfeldas, 28 metų, dirba vairuotoju įmonėje „Maistas“ Kaune. Sesuo Malvina Cenfeldaitė, 19 metų, mokosi Tauragės mokytojų seminarijoje. Sesuo Olga Vedlugienė, 27 metų tarnaautoja, gyvenanti Šiaulių mieste, Dvaro g. Nr. 122.

Profesija ir specialybė: sporto instruktorius. Paskutinė tarnybos vieta ir pareigos ar užsiėmimas: Vilnius, spor-to draugija „Spartakas“, instruktorius.

Edvardas STRONČIKAS

ISSN 2029-509X

Leidėjas LPKTS

Tremtinys

LPKTS puslapis internte: <http://www.lpkts.lt>

Įmonės kodas 3000 32645. Ats./sask. Nr.LT18 70440600 0425 8365, AB "SEB" bankas.

Redaktorė
Jolita Navickienė
Redakcija:

Dalia Maciukevičienė,
Vesta Milerienė
Rasa Duobaitė-Bumbulienė

Mūsų adresas: Laisvės al. 39,
LT-44309, Kaunas, tel. (8 37)

323 204, faksas (8 37) 323 214.

Indeksas 0117.

El. paštas:

tremtinys@erdves.lt

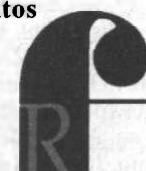
Projektą „Lietuvos Laisvės kovą, tremties ir tautos netekcių atspindžiai“ remia

Spausdino spaustuvė UAB
“Rinkos aikštė”, Josvainių g. 41,
Kėdainiai

Offsetinė spauda 2 sp. lankai.

Dėmesio!

Kitas „Tremtinio“ numeris išeis rugpjūčio 9 dieną.

Kaina 1,75 Lt

Tiražas 2810. Užs. Nr.

ILSEKITĖS RAMYBEJE

Paulina Vaičiūnienė

1925–2011

Gimė Radviliškio r. Karžygų k., Ele-nos ir Antano Kriščiūnų šeimoje, auginusioje šešias dukteris ir du sūnus. 1947 m. ištekėjo už Petro Vaičiūno. 1951 m. su vyrū išremta į Krasnojarsko kr. Tremtyje dirbo geležinkelio darbus. Į Lietuvą grįžo 1956 m., apsigyveno Aukštelių k. Užaugino dvi dukteris.

Palaidota Radviliškio kapinėse.

Nuo širdžiai užjaučiame dukteris ir artimuosius.

LPKTS Radviliškio filialas

Skelbimai

Rugsėjo 3 d. (šeštadienį) 11 val. Mažeikių r. Sedos sen. Renavo bažnyčioje bus aukojamos šv. Mišios už Žemaičių apygardos Alkos rinktinės štabo vado adjutantą Bronių Gričių-Dieduką ir partizanus: Izidoriją Matutį, Kazimierą Visoc-ki, Juozą Lazdauską-Vanagą, Janiną Balsienę-Kregždutę, Joną Strazdauską-Perkūną. Po šv. Mišių – Atminimo ženklo, skirto žuvusiems partizanams, šventinimas Vadagių k.

Prašytume atsiliepti žuvusiųjų giminės. Teirautis tel. (8 443) 66 349.

Kviečiame dalyvauti.

Rugsėjo 4 d. (sekmadienį) minėsime Juozo Lukšos-Skirmanto, Daumanto 90-ąsias gimimo ir 60-ąsias žūties metines.

10 val. šv. Mišios Garliavos Švč. Trejybės bažnyčioje. Po pamaldų vyksime į Juozo Lukšos žūties vietą Pabartupio kaime. 13 val. minėjimas Kauno įgulos karininkų ramovėje (A. Mickevičiaus g. 19). Koncertuos folkloro ansamblis „Kupolė“. 16 val. kino teatre „Romuva“ J. Ohmano kartu su amerikiečiais sukurto dokumentinio filmo „Nematomas frontas“ apie rezistencinę kovą ir partizaną Juozą Lukšą peržiūra.

Rugsėjo 17 d. (šeštadienį) rengiamas žygis Vytauto apygardos partizanų takais.

9 val. šv. Mišios Skiemonių bažnyčioje. Po jų vyksime į Kudoriškį, Voversį, Žiogus, Anykščius, Debeikius, Vyžuonas, aplankysime partizanų žūties vietas, paminklus. 16 val. žygio aptarimas Dauniškio gimnazijoje (Vaižganto g. 48, Utena).

Malonai kviečiame dalyvauti.

Saleziečių vienuolijos pradininkas ir patriarchas Lietuvio, jaunimo auklėtojas, globėjas ir švietėjas kunigas Antanas Skelrys paskutinius penkiolika gyvenimo metų praleido smėlėtoje Dzūkijoje.

Rugpjūčio 28 d. (sekmadienį) 12 val. Seirijų Švenčiausios Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčioje bus aukojamos šv. Mišios. Dalyvaus saleziečiai, gerųjų dzūkų šeimų, suteikusiai Skelčiui prieiglobstį, atžalos.

Po šv. Mišių bus šventinama prie bažnyčios sienos įrengta memorialinė lenta, bylojanti apie kunigo A. Skelčio tremtinio kryžiaus nešimą Dzūkijoje, ypač Seirijų parapijoje, kurioje kunigas A. Skelrys turėjo tris slaptavietes.

Rugsėjo 4 d. (sekmadienį) 12 val. Leipalingio Švenčiausios Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje bus aukojamos šv. Mišios. Po šv. Mišių bus šventinama memorialinė lenta prie namo Druskininkų g., kur gyveno kunigas A. Skelrys.

Visus, kuriems artima saleziečių misijos veikla bei brangi kunigo A. Skelčio asmenybė, prašome dalyvauti. Teirautis tel. (8 342) 51 734, 8 680 40 761.

Stanislovas Eugenijus PONIŠKAITIS